

УДК 340.15:340.11

ЗІСТАВЛЕННЯ ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ОБ'ЄКТІВ: МЕТОДИЧНІ ВИМОГИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Денис ШИГАЛЬ

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті досліджується загальна методика зіставлення історико-правових об'єктів. Розглядаються логічні прийоми, що використовуються під час здійснення порівняльного історико-правового аналізу. Характеризуються напрями дослідницької роботи у ході проведення компаративного дослідження. Робляться висновки про потенціал порівняльного історико-правового методу забезпечувати необхідний рівень історико-наукових реконструкцій. Детально аналізуються основні принципи і методичні вимоги, що діють на стадії порівняння історико-правових об'єктів. Зазначається про важливість забезпечення конкретності та всебічності порівняльного історико-правового аналізу.

Ключові слова: зіставлення історико-правових об'єктів, порівняльне історико-правове дослідження, методика порівняння, принцип об'єктивності, історико-правовий факт, конкретність і всебічність порівняння.

COMPARISON OF HISTORICAL AND LEGAL OBJECTS: METHODOLOGICAL REQUIREMENTS AND RECOMMENDATIONS

Denys SHYHAL

PhD in Law, Associate Professor at the Department of History of State and Law of Ukraine and Foreign Countries of Yaroslav Mudryi National Law University

The general methodology of comparison of historical and legal objects is examined in the article. The logical ways that are used when carrying out comparative historical and legal analysis are considered. The directions of research work in the course of conducting a comparative study are characterized. The conclusions about the potential of the comparative historical and legal method to ensure the required level of historical and scientific reconstructions are made. The basic principles and methodological requirements that operate at the stage of comparing historical and legal objects are analyzed in detail. The importance of ensuring concreteness and comprehensiveness of comparative historical and legal analysis is noted.

Keywords: comparison of historical and legal objects, comparative historical and legal research, methods of comparison, principle of objectivity, historical and legal fact, concreteness and comprehensiveness of comparison.

COMPARAREA OBIECTELOR ISTORICE ȘI JURIDICE: CERINȚE METODICE ȘI RECOMANDĂRI

Articolul investighează metoda generală de comparare a obiectelor istorice și juridice. Sunt luate în considerare metodele logice utilizate în implementarea analizei comparative istorice și juridice. Sunt caracterizate direcțiile de cercetare în cursul cercetării comparative. Se fac concluzii cu privire la potențialul metodei comparative istorice și juridice de a furniza nivelul necesar de reconstrucții istorice și științifice. Principiile de bază și cerințele metodologice care funcționează în etapa de comparare a obiectelor istorice și juridice sunt analizate în detaliu. Se remarcă importanța asigurării specificității și exhaustivității analizei comparative istorice și juridice.

Cuvinte-cheie: compararea obiectelor istorice și juridice, cercetare comparativă istorică și juridică, metode de comparație, principii obiectivității, fapt istoric și juridic, specificitatea și exhaustivitatea comparației.

Постановка проблеми. Центральним елементом порівняльного історико-правового дослідження є зіставлення історико-правових об'єктів, яке повинно проводитися із дотриманням відповідної процедури, на декількох рівнях та за кількома критеріями. Чим більше критеріїв для порівняння буде обрано, тим більш об'єктивними та значущими з пізнавальної точки зору будуть отримані результати. Багаторівневість порівняльного

аналізу означає, передусім, проведення різновекторних порівнянь у просторовому та історичному вимірах. Зокрема, це синхронне і діахронне, внутрішнє та зовнішнє порівняння, мікро-, мезо- та макрорівневі порівняння, нормативне та функціональне тощо. Результатом правильно проведеного порівняльного аналізу є отримання висновків або про тотожність порівнюваних історико-правових об'єктів за обраними критеріями, або про їх схо-

жість між собою з більшим або меншим ступенем вираження тієї або іншої ознаки, або ж про їх відмінність. Незважаючи на те, що кожній з форм порівняльного аналізу притаманна власна специфіка, зіставлення історико-правових об'єктів здійснюється також на підставі низки загальних правил і рекомендацій.

Актуальність теми статті зумовлена об'єктивними потребами історико-правової науки у модернізації власного методологічного арсеналу. Оскільки одним з головних її спеціально-наукових методів є порівняльний, то конкретизація методики і техніки компаративного дослідження найпозитивнішим чином позначається на здатності її методології відповідати новим викликам сучасності. Крім того, оновлення порівняльного засобу історико-правового пізнання закономірно призведе до активізації науково-дослідної роботи з якісної трансформації інших методів науки історії держави і права.

Стан дослідження. Питання методики порівняльного аналізу неодноразово розглядалися як у історичній, так і правовій науковій літературі. До вчених, які приділяли свою увагу вказаному аспекту наукової методології, зокрема, можна віднести О. А. Демічева [5], Є. М. Жукова [6], В. В. Іванова [7, 8], І. Д. Ковальченко [9], Х. Кьотца [20], Л. А. Луць [10], Е. Л. Мелконяна [11], Б. Г. Могильницького [13], К. Осакве [14], С. Попеску [15], І. Сабо [16], А. Х. Саїдова [17], О. А. Тіллі [18], Є. О. Харитонова [19], О. І. Харитонову [19], К. Цвайгерта [20], В. Є. Чиркіна [21], Г. В. Швекова [18] та ін. Разом з тим, слід відзначити, що свого остаточного узагальнення методичні приписи щодо порівняння об'єктів різного змісту до сих пір так і не отримали. Крім того, залишається недослідженою методика зіставлення історико-правових об'єктів, що є центральним питанням історико-правової компаративістики. Звичайно, все це вимагає проведення відповідної науково-дослідної роботи.

Метою статті є дослідження загальних для усіх видів порівняльних процедур методичних вимог і рекомендацій, що є актуальними саме на стадії зіставлення історико-правових об'єктів. Відповідно наукова новизна статті проявляється у консолідації найважливіших методологічних приписів, що існують як в історичній, так і у правовій компаративістиці, з метою полегшення практичної діяльності історика-компаративіста.

Виклад основного матеріалу. Як вже зазначалося вище, напрямком проведення порівняльного історико-правового аналізу залежить від обраних компаративістом форм порівняння історико-

правових об'єктів. Пояснюється це, перш за все, тим, що кожна з форм порівняльних процедур має досить специфічну методику свого застосування. Тим не менш, всі форми порівняльного аналізу підкоряються також й загальним методичним вимогам і рекомендаціям, які можна представити у вигляді наступних положень.

1. Проведення історико-правових порівнянь тісно пов'язане з необхідністю так званого «занурення у минуле». Якісний порівняльний аналіз передбачає не лише всебічну реконструкцію історико-правових об'єктів з максимальним урахуванням соціальних, економічних, ідеологічних, політичних та інших чинників відповідної епохи, але й певну відмову вченого-компаративіста від системи понять і категорій тієї правової системи, у рамках якої він отримав виховання. Це саме та властивість, характерна майже для всіх видів порівняння, про яку, зокрема, говорить І. Сабо, відзначаючи, що «відношення особи, яка проводить порівняння зі своєю власною юридичною системою, відіграє при цьому найважливішу роль... Можна, звісно, спробувати з різним ступенем успіху досягти деякого «відриву» від права своєї країни, але «присутність» власного права буде відчуватися завжди» [16, с. 63].

Зіставлення історико-правових об'єктів передбачає те, що будь-які їх ознаки повинні вивчатися не лише з позицій сучасності, але і з урахуванням тієї епохи, до якої вони належать. Оскільки історія рефлексивна, то кожний вчений, особливо представник соціально-гуманітарних наук, незалежно від предмета дослідження, відображає у своїх роботах дух часу, у якому живе. Ніхто не в змозі вийти за рамки своєї епохи. Будь-який вчений, свідомо чи несвідомо, дотримується певного ідеологічного напрямку, відображає інтереси певної групи, організації, партії та ін. [5, с. 5]. Рефлексивний характер історії необхідно враховувати як у ході реконструкції історико-правових об'єктів, так і під час їх порівняння.

Більше того, порівняння історико-правових об'єктів вимагає, за словами К. Осакве, інтелектуальної об'єктивності. У історико-правовій компаративістиці, як і у порівняльному правознавстві, немає і не повинно бути місця релігійним або культовим упередженням проти тієї або іншої правової системи або проти певного народу. Мета порівняльного історико-правового аналізу – не виставляти у позитивному світлі один об'єкт і ганьбити інший, а зрозуміти історичні передумови формування кожного з них [14, с. 14].

Дотримання принципу об'єктивності є обов'язковою умовою наукової спроможності іс-

торичної роботи, запорукою визнання її науковим товариством. Обов'язок бути об'єктивним повинен супроводжувати історика протягом усієї його діяльності – від підбору історичних джерел до теоретичних узагальнень [12, с. 151]. Тим не менш, забезпечення об'єктивності під час проведення компаративного історико-правового дослідження пов'язане з багатьма складнощами.

Так, метою історико-правового наукового пізнання є отримання істинних знань, тобто знань, що адекватно відображають історико-правову реальність. При цьому форма наукового пізнання є суб'єктивною. У пізнавальному процесі з об'єктом історико-правового пізнання активно взаємодіє суб'єкт, що пізнає, який має певні інтереси та ідеологічні погляди, прагне досягти поставлених цілей, керується тими або іншими теоретико-методологічними підходами і принципами та ін. Як результат, виникає проблема можливості отримання об'єктивних знань при суб'єктивному характері пізнавальної діяльності. Цілковито зрозуміло, що особливо складним співвідношення об'єктивного і суб'єктивного є у суспільно-гуманітарних науках, що обумовлено специфікою об'єкта їх пізнання, у якому ці категорії органічно переплетені.

Б. Г. Могильницький, досліджуючи принцип об'єктивності у історичному пізнанні стверджує, що історик, вивчаючи сферу людських дій та взаємозв'язків, не може не виражати свого відношення до них. Це відношення далеко не завжди декларується, але у прихованому виді воно присутнє у будь-якому історичному дослідженні, визначаючи вибір теми, його структуру, загальну спрямованість та ін. Таким чином, мова не йде про те, щоб вилучити з історичного пізнання «Я» історика. Проблема полягає у тому, щоб розробити таку наукову процедуру, яка б забезпечувала відтворення об'єктивного образу минулого з урахуванням зацікавленого відношення історика до предмета свого дослідження [13, с. 66-73].

Варто погодитися з думкою І. Д. Ковальченка, який вказує, що об'єктивність як принцип наукового пізнання означає зосередження уваги на внутрішній природі досліджуваної реальності. Об'єктивність пізнавального процесу забезпечує отримання істинного знання про цю реальність, адекватне її відображення у свідомості. Незважаючи на суб'єктивну форму пізнання, воно може і повинно давати об'єктивне за змістом знання [9, с. 256].

2. Порівняння як центральний елемент компаративного історико-правового аналізу не може розглядатися у відриві від інших логічних прийомів

пізнання. Незважаючи на те, що прийом порівняння є домінуючим, у компаративному дослідженні можуть застосовуватися всі правила і всі методи мислення, зокрема, дедукція та індукція, аналогія, аналіз і синтез та ін. [16, с. 66-67]. Окремо один від одного вказані компоненти загальної системи пізнавальних засобів існують лише як розумова абстракція. Застосування її є не лише правомірним, але і обов'язковим для чіткого розмежування цих компонентів, для визначення їх специфічних пізнавальних функцій. Саме завдяки цьому можна виокремити порівняння та розглядати його окремо від інших логічних прийомів, але й у загальному процесі мислення воно буде перебувати у нерозривному зв'язку та взаємодії з усіма іншими прийомами пізнання [17, с. 9].

Компаративне історико-правове дослідження повинно базуватися на застосуванні самих різноманітних методів. Жоден загальнонауковий, спеціально-науковий і конкретно-проблемний метод не повинен абсолютизуватися або ігноруватися. Найбільший ефект може бути досягнутий застосуванням сукупності методів, що забезпечує отримання системи численних фактів на стадії емпіричного пізнання та їх пояснення й синтез на стадії теоретичного пізнання [9, с. 257].

В. В. Іванов відзначає, що буде доцільним розглядати у застосуванні компаративного методу логічний та структурно-типологічний аспекти. Під логічним аспектом мається на увазі виокремлення та послідовне порівняльне вивчення подібних, але не тотожних характеристик у історико-правових явищах. В даному разі не виключається, звісно, одночасне і наступне використання не лише порівняння, але й інших логічних прийомів (аналіз, синтез, індукція, дедукція, гіпотеза та ін.) [8, с. 103].

Відома сучасна компаративістка Л. А. Луць, характеризуючи логічну природу суміжного порівняльно-правового методу, йде ще далі й вказує, що, окрім порівняння як домінуючого прийому, до його складу входять також: 1) прийоми збору та вивчення фактів; 2) аналіз; 3) абстрагування; 4) оцінювання; 5) узагальнення. Особливості об'єкта конкретного дослідження зумовлюють коло необхідних прийомів у межах методу. А мета та завдання конкретного порівняльного дослідження, крім названих прийомів, можуть обумовити потребу в застосуванні й інших прийомів, які входять до складу різноманітних загальнонаукових та спеціально-наукових методів і є необхідними для досягнення результату [10, с. 492-493].

3. Порівняльне історико-правове дослідження тісно пов'язане зі встановленням нових історико-

правових фактів. Зв'язок між порівняльним аналізом та історико-правовим фактом має двосторонній характер: порівнюючи об'єкти, історик-компаративіст встановлює нові факти, й встановлюючи нові факти, дослідник на їх підставі здійснює порівняння.

Проблема факту є однією з найбільш складних та багатопланових у історичному та історико-правовому видах наукового пізнання. Це пов'язано з тим, що для історії факти є більш важливими, ніж для будь-якої іншої науки. Відкриття якого-небудь одиничного факту може мати вирішальне значення для розвитку історичного пізнання, зіграти роль ключа для розуміння цілого ланцюга історико-правових подій, але відсутність відповідного факту може виявитися нездоланим бар'єром для пізнання історико-правових подій [4, с. 139]. У ході дослідження історичного факту, що був встановлений під час проведення порівняльного аналізу, важливим є виокремити об'єктивний зміст самого факту й позбавити його при цьому суб'єктивності. Достовірне дослідження історичного факту можливе лише при всебічному його розгляді.

У процесі реконструкції історико-правових об'єктів та встановлення історико-правових фактів знання, що видобувається з джерел, відіграє найбільшу роль, однак не слід забувати про те, що вся інша інформація про порівнювані об'єкти базується на позаджерельному знанні. Є. Топольський з цього приводу відзначає, що «ми встановлюємо факти на основі джерел, хоча неважко зрозуміти, що ми не змогли б отримати відносну інформацію з джерела без позаджерельного знання» [6, с. 214]. У контексті сказаного цілком зрозумілим стає те, що попередня підготовка історика-компаративіста, як загальнотеоретична, так і спеціальна, є необхідною умовою, без якої він не зможе приступити до виконання свого дослідницького завдання.

4. Порівняльний аналіз історико-правових об'єктів передбачає проведення дослідницької роботи у двох паралельних напрямках: 1) виявлення схожості між порівнюваними об'єктами і 2) виявлення відмінностей між ними та їх компонентами. Як відзначає Е. Л. Мелконян, саме це є запорукою встановлення специфіки кожного з порівнюваних історико-правових об'єктів [11, с. 66-67]. Крім того, завдяки вивченню подібностей і відмінностей між фактами, що відносяться більш ніж до однієї історичної системи, відбувається пізнання історико-правової реальності, що і є основним методологічним значенням компаративного історико-правового дослідження.

У зв'язку з вищевказаним необхідно зауважити, що процес зіставлення присутній вже при підборі об'єктів історико-правового порівняння, але на цій стадії він ще не є домінуючим. Свого максимально розгорнутого характеру він набуває саме на стадії компаративного аналізу, котра починається зі встановлення загальних рис та особливостей порівнюваних об'єктів. Виявлення таких рис призводить до оцінки їх корисності, до висновку про ефективність або неефективність, доцільність або недоцільність того чи іншого інституту [21, с. 32].

5. Компаративне дослідження на стадії порівняльного аналізу історико-правових об'єктів не обмежується лише встановленням схожості та різниці між ними, а прямо передбачає продовження роботи з їх реконструкції та уточнення змісту. С. С. Алексєєв, характеризуючи значні пізнавальні можливості порівняльно-правового методу, справедливо відзначає, що останній допомагає «не тільки виявити протилежність, відмінності та риси спадковості правових систем різних історичних типів і правових сімей, але й (що, можливо, є найголовнішим) формулювати загальнотеоретичні положення і конструкції, виявляти закономірності функціонування і розвитку, які враховують особливості правових систем різних соціальних структур, епох, країн» [1, с. 32-33]. Так само і порівняльний історико-правовий метод може і повинен сприяти збагаченню знань про ті або інші елементи історико-правової реальності, зокрема, уточнювати конкретно-історичний зміст монархій та республік, що зіставляються, виявляти для історико-правової науки нові джерела, робити доступною для розуміння (завдяки герменевтичній інтерпретації) приховану у текстах історико-правових документів інформацію про минуле.

Однією зі специфічних рис історико-правового пізнання, як вже відзначалося вище, є його реконструктивність, котра проявляється у відтворенні фактів, подій, а також структурних елементів історико-правових об'єктів, що мали місце у минулому. Порівняльний історико-правовий метод, як і будь-який історико-науковий метод, нерідко виступає як метод історико-наукових реконструкцій. Історик права у ході компаративного аналізу постійно опиняється у ролі інтерпретатора: він змушений, оцінюючи те або інше історико-правове джерело, приймати рішення про відповідність його положень «стандартам науковості», а також перекладати його зміст на мову сучасних пояснювальних концепцій, ризикуючи тим самим втратити під собою ґрунт історії. Характерно, що сучасність сама по собі у великій мірі викривляє

пізнання минулого, оскільки дистанція між дослідником та історичним проміжком часу не завжди суб'єктивно враховується вченим [3, с. 130-131].

6. Під час проведення порівняльного історико-правового аналізу та зіставлення різних історико-правових об'єктів, слід враховувати наступний чинник: структурні елементи історичних документів, явища та факти, які на перший погляд здаються малозначними, у поєднанні з іншими ознаками й у процесі подальшої дослідницької роботи можуть набути більш суттєвого, ніж за першої оцінки, значення. У контексті методики компаративного дослідження ця обставина набуває особливої важливості, оскільки сприяє більш повному розкриттю сутності порівнюваних історико-правових об'єктів та їх багатогранного взаємозв'язку. Завдяки такому підходу стає можливою не лише узагальнена концентрована характеристика кожного з порівнюваних об'єктів, але й розгляд останніх у історичному зв'язку з урахуванням загальних та особливих рис, притаманних їм.

7. Стадію порівняльного історико-правового аналізу не можна зводити лише до простого зіставлення обраних історико-правових об'єктів. Компаративне дослідження передбачає окрім цього й розгляд історико-правових об'єктів у розвитку та розкриття їх численних рис, властивостей у процесі цього розвитку. Завдяки цьому стає можливим з'ясувати такий історичний розвиток явищ, коли вони у найбільшому ступені розгортають свій зміст (наприклад, феодалні відносини на різних етапах і у різних країнах). Важливим є й те, що порівняльний історико-правовий метод передбачає досить широке охоплення досліджуваних явищ. У результаті того, що застосування цього засобу наукового пізнання передбачає паралельне вивчення щонайменше двох історико-правових об'єктів, дослідник має можливість простежити характер зв'язку окремих явищ на фоні інших, аналогічних їм. Відповідно, виключається тлумачення історико-правових явищ як ізольованих, абсолютно окремих сторін дійсності [7, с. 24].

Порівняння досліджуваних історико-правових об'єктів з урахуванням процесів їх розвитку збагачує пізнання углиб (наприклад, виявлення нових закономірностей, розкриття нових якісних сторін об'єктів) і ушир (наприклад, розширення фактичної основи пізнання). Тим самим під час компаративного аналізу відбувається кількісне та якісне поглиблення знань, зокрема, з'ясовуються історична послідовність та генетичний зв'язок між різними ознаками порівнюваних об'єктів, встановлюються їх зв'язки та відношення у про-

цесі розвитку. Відомий сучасний компаративіст О. А. Демічев відзначає: «Досліджуючи який-небудь інститут минулого, слід пам'ятати, що вивчається явище саме історичне. Іншими словами, інститут, який аналізується, з часом змінювався, еволюціонував й пройшов у своєму розвитку низку етапів, що якісно відрізняються один від одного. При дослідженні кожного етапу повинні враховуватися властиві йому особливості. Підходить до правового, державного інституту як до чогось статичного та незмінного протягом всього його існування неприпустимо» [5, с. 4].

8. Порівняльний історико-правовий метод є найбільш ефективним тоді, коли залучаються найсуттєвіші та конкретні матеріали, що стосуються історико-правових об'єктів. Ця методична вимога забезпечується ще на попередніх стадіях формування та вивчення джерельної бази компаративного дослідження, й на момент здійснення порівняльного аналізу компаративіст повинен вільно орієнтуватися у зібраному масиві інформації. К. Цвайгерт і Х. Кьотц відзначають, що дослідник повинен використовувати ці матеріали як основу для поглибленого критичного аналізу, а також повинен запропонувати власні висновки, пов'язані з тлумаченням порівнюваних об'єктів [20, с. 14].

9. Порівняльний історико-правовий аналіз повинен характеризуватися як своєю конкретністю, так і всебічністю. Конкретно-історичний підхід при зіставленні історико-правових об'єктів дозволяє дати правильну оцінку їх складовим елементам у певних історичних умовах. Ю. Я. Баскін та Д. І. Фельдман як приклад наводять інститут каперства, який вважався цілком правомірним до Паризького конгресу 1856 р., а після нього був заборонений. Тут же можна згадати й морську блокаду, яка раніше вважалася правомірним інститутом як у мирний, так і воєнний час, і яка у ХХ ст. була заборонена у мирний час [2, с. 145-146].

Нехтування конкретно-історичним підходом з боку компаративіста тягне за собою ризик поверхневого порівняння, коли досліджувані об'єкти розглядаються і зіставляються поза історичним контекстом. Стосовно порівняльного історико-правового дослідження вимога конкретності означає, що воно повинно проводитися не лише на рівні нормативного регулювання, але потрібно брати державно-правові явища у певних конкретних історичних і соціально-економічних умовах. Окрім нормативної, статичної конфігурації історико-правового об'єкта, існує також його реальна дія, його динамічний аспект; окрім законодавчого закріплення й реакції суспільного середовища на певний історико-правовий інститут,

існує також зворотня реакція історико-правового інституту на зміни суспільного середовища. С. Попеску у зв'язку з цим зауважує, що порівняльне вивчення нормативного матеріалу потребує додаткового, більш глибокого пізнання порівнюваних категорій, у тому числі шляхом вивчення судової практики, правової літератури чи ще більш безпосередньо – шляхом соціологічних досліджень [15, с. 208].

У свою чергу всебічність компаративного аналізу полягає у вивченні численних зв'язків порівнюваних історико-правових об'єктів, а також виокремленні серед них суттєвих та несуттєвих тощо. Кожний історико-правовий об'єкт являє собою вираження духу народу, що його породив, і разом з тим є результатом впливу на нього численних історичних подій, що формують національний світогляд, характер і менталітет. У зв'язку з цим неможливо глибоко і всебічно пізнати порівнювані правові норми, галузі чи інститути, що виникли і розвилися у різних історичних, національних, культурних, політичних та ідеологічних умовах, без глибокого розуміння й врахування особливостей середовища, що їх оточувало [19, с. 7]. При цьому всебічність аж ніяк не означає, що під час зіставлення об'єктів потрібно враховувати абсолютно всі їх ознаки та характеристики – у більшості випадків це є неможливим та й навряд чи доцільним. Передусім, треба намагатися встановити істотні загальні ознаки і зв'язки та відкинути зв'язки випадкові, неістотні [18, с. 152].

10. Порівняльний історико-правовий аналіз слід проводити із дотриманням принципу відповідності один одному різних рівнів, форм і видів елементів порівнюваних систем. Суть його зводиться до того, що порівнянню підлягають лише однопорядкові історико-правові явища, інститути, структурні елементи права, узяті в їхніх відповідних формах і розглянуті на відповідних рівнях. Як відзначають Є. О. Харитонов і О. І. Харитонova, важко передбачити результати, якби порівнювалися, наприклад, норми з інститутами чи галузі права з правовими доктринами, правосвідомістю тощо [19, с. 16].

Висновки. Як видно з викладеного вище, основні постулати загальної методики порівняльного історико-правового аналізу можна викласти у вигляді певної сукупності принципів, вимог і методичних рекомендацій. При цьому важливо розуміти, що будь-які методики, що застосовуються у історико-правовому дослідженні, не можна зводити до суми певних правил. Яким би не був їхній зміст з точки зору переважання формально-логічних або конкретно-історичних, окремих еле-

ментів, вони завжди носять комплексний характер, маючи загальну спрямованість. В усіх випадках основним їх завданням виступає внутрішня організація, систематизація досліджуваного матеріалу. Дане функціональне завдання має особливе значення, оскільки його вирішення можливе лише на основі синтезу наукової теорії, на яку спирається дослідник, з новими відомостями, які містить емпіричний матеріал, що є предметом компаративного історико-правового дослідження.

Список використаної літератури:

1. Алексеев С. С. Общая теория права. В 2-х т. Москва: Юрид. лит., 1981. Т. 1. 361 с.
2. Баскин Ю. Я., Фельдман Д. И. Международное право: проблемы методологии. (Очерки методов исследования). Москва: Междунар. отношения, 1971. 176 с.
3. Бряник Н. В., Трубина Е. Г., Рой О. М. Особенности и уровни методов историко-научных исследований. *Научный метод и методологическое сознание: сб. науч. тр.* Свердловск: УрГУ, 1986. С. 126-133.
4. Григорьян Л. П. Специфика интерпретации социально-исторического факта // *Методологические проблемы современной науки: межвуз. сб.* Горький: Изд-во Горьковского гос. ун-та, 1986. С. 135-142.
5. Демичев А. А. Хронодискретное моногеографическое сравнительное правоведение как направление современной юридической науки. *История государства и права.* 2010. № 16. С. 2-7.
6. Жуков Е. М. *Очерки методологии истории / Отв. ред. Ю.В. Бромлей.* 2-е изд., испр. Москва: Наука, 1987. 256 с.
7. Иванов В. В. К вопросу о содержании и развитии сравнительно-исторического метода. *Методологические и историографические вопросы исторической науки: сб. ст.* Томск: Изд-во Томского ун-та, 1967. Вып. 5. С. 15-29.
8. Иванов В. В. *Методология исторической науки.* Москва: Изд-во «Высшая школа», 1985. 168 с.
9. Ковальченко И. Д. *Методы исторического исследования.* 2-е изд., доп. Москва: Наука, 2003. 486 с.
10. Луць Л. А. Теорія порівняльно-правового методу. Методи та засоби порівняльно-правового дослідження. *Держава і право. Юридичні і політичні науки.* Вип. 31. Київ: Ін-т держави і права НАН України, 2006. С. 489-496.
11. Мелконян Э. Л. Проблемы сравнительного метода в историческом знании. Ереван: Изд-во АН АрмССР, 1981. 129 с.
12. *Методология истории: учеб. пособие для студентов вузов / А. Н. Нечухрин, В. Н. Сидорцов, О. М. Шутова и др.* Минск: НТООО «ТетраСистемс», 1996. 240 с.
13. Могильницкий Б. Г. Введение в методологию истории. Москва: Изд-во «Высшая школа», 1989. 176 с.

14. Осаке К. Сравнительное правоведение в схемах: Общая и Особенная части: учеб.-практ. пособие. Москва: Дело, 2000. 256 с.

15. Попеску С. Цели и методы сравнения в праве. *Сравнительное правоведение (сб. статей)*. Москва: Изд-во «Прогресс», 1978. С. 203-210.

16. Сабо И. Теоретические проблемы сравнительного правоведения. *Сравнительное правоведение (сб. статей)*. Москва: Изд-во «Прогресс», 1978. С. 54-75.

17. Саидов А. Х. Введение в сравнительное правоведение. Москва: Наука, 1988. 144 с.

18. Тилле А. А., Швеков Г. В. Сравнительный метод в юридических дисциплинах. Изд. 2-е, доп. и испр. Москва: «Высшая школа», 1978. 199 с.

19. Харитонов О. І., Харитонов Є. О. Порівняльне право Європи: Основи порівняльного правознавства. Європейські традиції. Харків: «Одісей», 2002. 592 с.

20. Цвайгерт К., Кётц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: В 2-х тт. Том 1. Основы. Москва: Междунар. отношения, 2000. 480 с.

21. Чиркин В. Е. Сравнительное государственное управление: метод исследования, отрасль науки, учебная дисциплина. *Советское государство и право*. 1990. № 3. С. 28-35.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

ШИГАЛЬ Денис Анатолійович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
історії держави і права України та зарубіжних
країн Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого;

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHYHAL Denys Anatoliiovych,
PhD in Law, Associate Professor at the Department
of History of State and Law of Ukraine and Foreign
Countries of Yaroslav Mudryi National Law
University;
shigal.da@gmail.com